

Mödösam kamp för de gömda och papperslösa

År 2000 fick gömda barn rätt till förebyggande hälso- och sjukvård samt tandvård på samma nivå som svenska barn. Det var efter påtryckningar utifrån om barnkonventionen och mänskliga rättigheter. Vi som engagerat oss i de gömdas situation välkomnade det beslutet. Att sköta sjukvård, speciellt barnsjukvård, på ideell basis i smyg ute i förorterna är vanskligt. Situationen för gömda vuxna är dock fortfarande oroande, skriver Anne Sjögren i detta debattinlägg.

I början av 2000-talet lärde jag känna en bosnisk flyktningfamilj. Jag var skolsköterska på Bergsjöskolan i Göteborg och familjens två barn var elever på vår skola. Emin var en alldeles för smal, mycket tystlåten tioårig pojke med stora, vaksamma ögon och nervösa, spända rörelser. Han gick med lite böjt huvud, som om han inte ville synas alls. Emina var hans pinniga, blonda åttaåriga lillasyster.

Emina slank in, satte sig nära och stannade tills jag körde ut henne. Hon pratade hela tiden, hennes vakna bruna ögon höll koll på omvärlden samtidigt som hon plockade oavbrutet med sina kläder, papperet på skrivbordet eller min hand. Vad hon pratade om? Mest var det frågor runt flyktingskapet. Varför fick de inte stanna i Sverige? Vad tror jag skulle hända om polisen hittade dem i deras gömställe? Om de skickades tillbaka till hemlandet, vad skulle hända med familjen då? Kunde hon lita på att rektorn höll sitt ord och inte angav dem för polisen? Vilka på skolan visste att de var gömda? Fanns det andra gömda barn på skolan? Skulle polisen komma och leta efter dem i skolan? Vad skulle vi göra då? Hur skulle vi göra så att de inte hittade mamma och pappa? Varför var jag skolsköterska? Var det roligt att vara sjuksköterska? Efter som hon själv absolut skulle bli sjuksköterska, kunde hon hjälpa mig sedan då? Fick hon ge mig någon present? Skulle mamma bli bra från sin bröstcancer? Vad hände om mamma inte fick

hjälp på sjukhuset för att de var gömda? Kunde jag lova att vi i Rosengrenska skulle ge mamma vård i så fall?

Några frågor kunde jag svara på, andra inte. Det är svårt att ge allmänna svar till en åttaåring. Emin och Emina var inte de första och inte de sista gömda elever jag träffat. De flesta rektorer i Nordöstra Göteborg har satt Barnkonventionen och de mänskliga rättigheterna främst och välkomnat de gömda barnen som bor i deras område. Skolan är, näst familjen det viktigaste vi kan ge ett barn i livet. Att behandla dessa barn så "normalt" som möjligt är ibland livräddande.

Skolan har rutiner

I skolan har vi rutiner för barn som lever skyddade från hotfulla föräldrar, sekter eller kriminella organisationer. För de gömda barnen har vi ofta använt oss av samma rutiner som för skyddade elever. Det fungerar bra. Att ha med föräldrarna i planeringen är viktigt. Då blir det en bättre planering och det stärker dem i deras föräldraroll, både inför sig själva och inför deras barn. Som gömd förälder kan det vara outhärdligt svårt att leva med vetskapen att man inte kunnat ge sina barn en bättre uppväxt än en som gömd. I den situationen kan skolpersonal hjälpa eller stjälp mer än vi själva är medvetna om.

Storebror Emin var flera gånger nära att ge upp. Han kände att samhället runt honom svik-

Anne Sjögren

*Skolsköterska och ordförande för den ideella organisationen Rosengrenska
anne@rosengrenska.org*

tade eller var hotfull, att framtiden var osäker och hans föräldrar rädda, sjuka och inte kunde skydda dem. Familjen klarade sig tack vare att andra gav dem mat och husrum. Att vara helt beroende av andra fattiga familjers givmildhet i flera år, sliter på relationer. Mamman och pappan grälade ofta. Pappans behov av att ha någon slags kontroll i livet gick mest ut över mamma.

Emin med sitt tysta sätt blev vid flera tillfällen liggande i sängen, hoprullad i fosterställning och halvvaken. Han vägrade äta, ville inte prata och mötte helst inga blickar. Ingen vet vad han tänkte på, om han alls orkade tänka längre. Efter som föräldrarna hade ett gott samarbete med hans lärare kom de hem till familjens tillfälliga gömställen och satte sig på sängkanten. Varma kloka lärare, med snälla ögon och trygg röst, som med lock och pock, klappar och prat envisades och till slut fick upp honom på fötter och iväg till skolan igen.

Den ideella organisationen Rosengrenska finns i Göteborg sedan juni 1998. Vi bildades för att ge sjukvård åt gömda personer. Vi satte tre mål samma dag vi startade. Att vi skall avskaffa oss själva, är det första målet. Sjukvård är en mänsklig rättighet. I våra etiska koder som sjukvårdspersonal lär vi oss att behandla alla människor lika men det är inte en självklarhet när det gäller de gömda människorna i Sverige. Frågan om sex eller tio siffror och betalningsförmåga har blivit viktigare än sjukvårdens gamla principer sedan Hippokrates tid.

Oro för de vuxna gömdas situation

År 2000 fick gömda barn rätt till förebyggande hälso- och sjukvård samt tandvård på samma nivå som svenska barn. När det gäller sjukvård för gömda vuxna oroas vi nu år 2007 av att nya lagar kommer att skrivas, förr eller senare. Om sjukvård för de gömda/papperslösa vuxna människorna kommer att regleras som en "teknikalitet" av migrationsminister Tobias Billström blir det svårt för de gömda.

Om Göran Hägglund författar i kraft av att vara ansvarig för just hälso- och sjukvård i Sverige så verkar det se lite ljusare ut. Då kanske Rosengrenska's första mål att avskaffa sig själva går att uppfylla.

Jag skulle önska att läkare och sjuksköterskor i Sverige bevakade den här frågan och sa ifrån på allvar att sjukvården måste få sköta sitt! Polisen sköter sitt arbete, migrationsverket sitt och sjukvården sitt. Så är det i andra sammanhang

och så borde det också vara när det gäller de gömda människorna. Vi skall inte användas som ett verktyg att tvinga ut folk från Sverige.

I Rosengrenska har vi sett att folk inte åker hem om de inte får sjukvård. Inte ens obehandlad cancer får, i de flesta fall, folk att vända tillbaka hem. Sjukvård är heller inte ett skäl att lämna sitt hemland och på vinst och förlust dra iväg till

ma skall berätta om sin oro, smärta och ibland sina gynekologproblem är inte något vi skall utsätta barn för. Därför har vi startat en egen tolkcentral också med frivilligkrafter.

I Sverige finns nu fem till sex olika nätverk i olika städer för att bredvid och tillsammans med den vanliga sjukvården hjälpa de gömda.

Rosengrenska's andra mål är att sprida

”Frågan om sex eller tio siffror och betalningsförmåga har blivit viktigare än sjukvårdens gamla principer”

Sverige och leva gömd här. I andra frågor har vi sträng sekretess och eget regelverk, etiska koder och gammal kunskap att luta oss mot. Det vore förfärligt om vi skulle stryka hela den grundvalen med en ny lag för en speciell, mycket sårbar patientgrupp! Det vore inte bara förödande för den gruppen av patienter utan också för oss vårdpersonal. Att tvingas att avvisa sjuka eller att smussa för att ge sjukvård är inget modernt, civiliserat förhållningssätt.

När vi startade Rosengrenska visste vi inte mycket om vad vi gav oss in i. Nu har vi funnits i mer än nio år och vuxit från tre personer till över 1000 i nätverket. Vi har en mobiltelefon som de gömda kan ringa till och få råd. De kan bli sammanförda med någon i nätverket eller få en tid till vår hemliga mottagning. När vi har vår mottagning, ca en gång i veckan, är det med en känsla av biståndsarbete på vår egen bakgata som vi träffas och hjälps åt med våra patienter. En blandning av läkare och sjuksköterskor, unga och gamla med olika specialiteter träffas och hjälps åt, oroas, rådslår, skrattar och vändas tillsammans. Någon kväll har vi enbart fem till sex patienter men oftast är det upp till 15 personer som behöver vår hjälp.

Lärt mycket

Vi har lärt oss mycket om de gömda och om flyktingskapet. Många av våra patienter är föräldrar, med sina barn runt sig. En viktig kunskap är att vi inte låter barn tolka för sina föräldrar. Att vara förälder till sin förälder och tolka när mam-

kunskap om frågan om de gömda. Den första kunskapen är ju att de gömda/papperslösa finns till och kommer att finnas i fortsättningen. Så länge det finns konflikter, krig, mördande fattigdom eller förföljelse i världen så kommer människor att flytta på sig. I en globaliserad värld med många snabba transporter blir det lättare att röra på sig. I Sverige talar polisen nu om några tusen gömda. I Europa är det fråga om flera miljoner människor som lever i en gömd värld, mer eller mindre utan mänskliga rättigheter. De lever i de rika länderna med välfärden runt sig men inte för dem.

De flesta försöker försörja sig via svartjobb, blir utnyttjade på alla sätt och utan vetskap om hur framtiden ser ut. Mycket arbete utförs av gömda. I lantbruk, på odlingar, restauranger och byggen finns det gömda som billig arbetskraft. I sexhandeln finns de också. I flera länder är de en viktig del av ekonomin.

Rosengrenska's tredje mål är att försöka ge den sjukvård de gömda inte kan få på annat sätt. Det har under dessa nio år gett oss kunskap om den här gruppen, vilka de är, var de kommer ifrån och hur de mår. "Att leva gömd är inte att leva" uttryckte en fotograf det så passande, efter att ha följt och dokumenterat en gömd familj en längre tid.

Varför utsätter sig familjer då för denna situation?

Vi har träffat den typiske politiske flyktingen. En som fruktar förföljelse i sitt eget land, har bild på sin avrättade bror

i plånboken och själv har varit i fängelse och torterats. Han sover mycket lite, vaknar med ett skrik ur sina mardrömmar, återupplever tortyrsituationen oupphörligt, också i vaket eller halvsovande tillstånd.

Vi har träffat den våldtagna kvinnan/mamman som inte kan återvända till hemtrakten, för där finns förövarna i grannhusen eller på polisstationen. Hon ser ut som en grå, åldrad kvinna med nedslagen slocknad blick. Hon har ofta svårigheter att knyta normala modersrelationer med sina barn. Ibland har hon inte ens berättat för svenska migrationsmyndigheter om sina skäl till att inte återvända. Hon tränger undan minnena, har så svårt att prata om dem, litat inte på myndigheternas tystnad och är rädd att andra skall få vetskap om hennes öde. Vid hot om avvisning till "hemlandet" försöker hon ibland ta sitt liv. I de fall då hon kommer från hederskulturer riskerar hon allt från att bli stenad till att enbart bli förskjutet och utfryst.

Vi har också träffat dem som inte kan försörja sig i hemlandet. Där det inte är självklart med mat för dagen till barnen, utbildning eller antibiotika om de blir sjuka. Då försöker man att lämna allt som är en kärt, släkt, vänner, hela sin kultur, mat, musik och språk för en osäker tillvaro någon annan stans. Karl-Oskar och Kristinas styrka och mod i den svenska

historien är ibland föraktat och förbjudet för andra fattiga i världen. "Ekonomiska skäl" är inte godtagbara i dagens Europa.

En kall höstkväll för några år sedan när Rosengrenska hade mottagning kom Eminas mamma och Emin instormandes. Båda grät så mycket att det var svårt att förstå vad de sa. Emina var borta. Hon sågs sist i en trädunge med en kompis. Det var fem timmar sedan. Familjen hade letat överallt där de vågade leta. Deras situation blev så tydlig för oss alla på mottagningen. Man kan inte ringa polisen. Man får tänka sig så noga för innan man ringer någon över huvud taget. Det liknar det medeltida straffet att vara dömd till fredlöshet. Vem som helst kan utnyttja en sådan familj. Stjåla från, lura på arbete, utnyttja sexuellt, misshandla och tom mörda utan att det anmäls.

Det gick några timmar då vi ringde runt, var ute och letade och varskodde pålitliga personer. Till slut hittade vi henne. Emina hade gjort som många små tjejer, följt med en kompis hem utan att fråga mamma först. Hon som annars alltid tänkte på familjen och kände så stort ansvar för mammas känslor, hon hade bara lekt och glömt tiden. Då grät Emin igen, en storebrors oerhörda lättnads tårar.

Verkställt utvisningsbeslut

Några månader senare, klockan sex på morgonen bröt polisen sig in i lägenhe-

ten där familjen sov. Pappa kastade sig ut från andra våningen och försvann i hopp om att man inte skulle kunna skicka iväg mamma och barn och på det viset skilja familjen åt. Det kunde man. Mamma och barn skickades alldeles vettskrämda till Tyskland utan att veta hur det gick för pappa som kastat sig ut genom fönstret. På flygplatsen i Tyskland satt de sedan länge. Ingen polis och inga tyska migrationsmyndigheter dök upp. Till slut lånade de en telefon av en städerska som varit snäll och givit dem en bit bröd. De ringde till Sverige och blev hemsmugglade igen inom något dygn.

Flera år har gått. För några dagar sedan stötte jag på Emins och Eminas pappa. Familjen har uppehållstillstånd nu. Pappa bor i Bergsjön och jobbar halvtid, mamma och barnen bor på Hisingen. Äktenskapet gick inte att rädda efter de här åren. Mamma går på kontroller för sin bröstcancer, men inte så ofta längre. Barnen går i skolan. Emin har haft en flickvän ett tag. Undrar om de kan sova gott på natten nu och undrar om Emina fortfarande vill bli sjuksköterska? ✨

Läs mer om Rosengrenska på:
<http://weblog.rosengrenska.org>
<http://www.rosengrenska.org>

Nytt i vården

Ny metod kan komplettera kortison vid eksembehandling

Underkläder i specialbehandlat natursilke har visat sig ha gynnsam effekt på barn med moderat atopiskt eksem. En schweizisk studie, publicerad i *Dermatology* i oktober, visade att silkesunderkläderna hade lika god lindrande effekt som lokal behandling med kortisonsalvor. I Sverige har en fallstudie som presenterades vid årets Läkarstämma, visat på likande resultat.

–I vår studie kunde vi se att även barn med besvärliga eksem blev hjälpta av DermaSilk. Klådan minskade, nattsömnerna förbättrades och därmed fick huden en chans att läka, säger Sven Andrae, barnallergolog vid Barn- och Allergimottagningen i Norrköping. ✨

